

BETALOV SPODMOL

not-
ranjski
muzej
postojna

Pred 100.000 leti v
Betalošem podmolu
(srednji paleolitik).
Skupina neandertalcev
se pripravlja na lov.
Ilustracija: M. Zorovič.

1904
nacionalni
muzej
apostojna

national
museum
prehistory

V ODKRITJE SPODMOLA

Bila je pozna jesen leta 1932. Franco Anelli, mladi raziskovalec z italijanskega speleološkega inštituta iz Postojne, je skupaj z zaročenko in njenim bratom raziskoval jame na goli kraški gmajni v okolici Postojne. Iskal je jamo, v kateri bi lahko našel »... ledenodobne nanose s fosilnimi ostanki in sledovi človeških bivališč ...«. Na obrobju Pivške kotline je njegovo pozornost vzbudila z zahodnim soncem obsijana jama s slikovitim previsnim vhodom. Jama se mu je zdela zanimiva zaradi debelih zemeljskih nanosov, ki so delno zapirali jamski vhod. Jamo je Anelli s spremljevalcema opisal in izmeril, ji dal ime »*Jama severozahodno od cerkvice sv. Andreja pri Velikem Otoku*« in ji v zapisnik italijanskega katastra jam poleg številke 1611 dodal še domači imeni: Caverna Betal in Betalowa jama. Tisto jesen še ni vedel, da je na pragu velikega odkritja.

VI

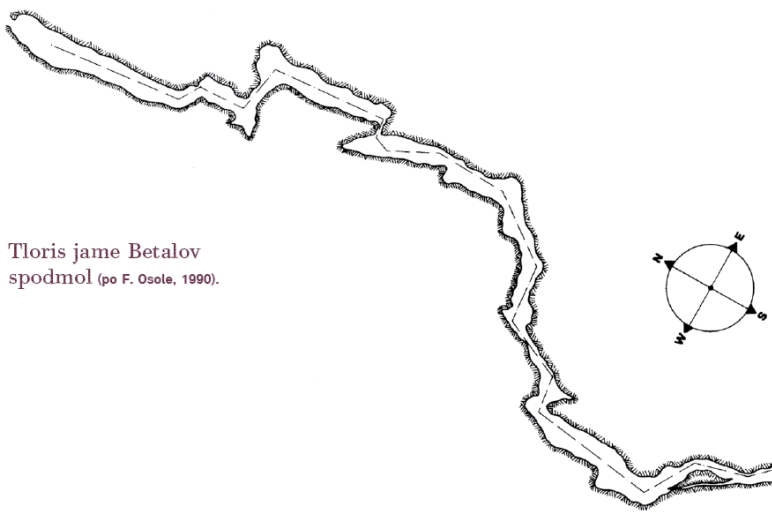
Pogleda na Betalov
spodmol, 30. leta 20.
stoletja. Arhiv NMP.

Danes je jama vpisana
v Kataster jam pri
Inštitutu za raziskovanje
krasa in Jamarski zvezi
Slovenije pod številko
473. Arhiv NMP.

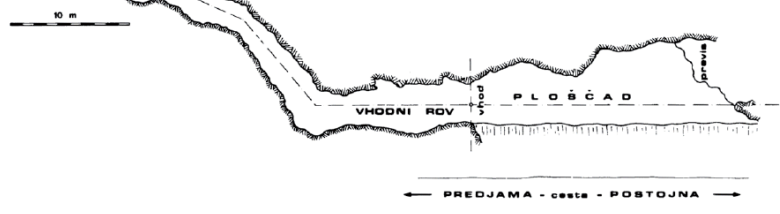
VII

Tloris jame Betalov
spodmol (po F. Osote, 1990).

Lega Betalovega
spodmola.

Terenski ogled območja
Betalovega spodmola, 30.
leta 20. stoletja. Arhiv NMP.

VIII IZKOPAVANJA FRANCA ANELLIJA V SPODMOLU

Franco Anelli v 30. letih
20. stoletja. Arhiv NMP.

Ob odkritju Betalovega
spodmola je Anelli
naredil jamski zapisnik.
Arhiv NMP.

REGIE GROTTI DEMANIALI DI POSTUMIA
ISTITUTO ITALIANO DI SPELEOLOGIA

Catasto delle cavità naturali sotterranee d'Italia
N. 1511 Regione: Venezia Giulia Provincia: Trieste

Nome della cavità sotterranea	CAVERNA A NORD OVEST DI S. ANDREA DI OTTOGO		
Nome indigeno	Caverna Betal - Betalova Jama - Spodmol Betal Maškovo		
Frazione	Ottogo Grande	Comune:	Postumia
Località	Domo quota 597, sopra la strada Postumia Obliason		
Terreno geologico	Calcare cretaceo	Inghiottitolo, fiume, torrente, lago, bacini, risorgenti:	NE (cascate) se non esiste
Proprietario e indirizzo			
Carta topografica al T. C. I.	25.000 100.000 250.000	Foglio No. XXXI Quadr.: III Tavol. N. E. Nome: CERNIZIJA	
Longitudine		Latitudine:	
Distanza	m.: 400 in direzione: 300° da: S. Andrea di Ottogo		
Quota ingresso sul livello del mare	550 m.	Mass. profondità: ==	Lunghezza totale: 150 m.
Profondità Pozzi di accesso, in metri		Profondità pozzi interni m.:	
Temperature	aria est.:	aria int.:	acqua:
Data del rilievo topografico	Pubblicato il piano:		
Rilevatori	Giacioli - Franco Anelli e Leo Weichardt		
Provenienza della scheda	ISTITUTO ITALIANO DI SPELEOLOGIA		
Redattore			
Stazione preistorica.	GRAFICO SCHEMATICO		
Annotazioni	Fauna diluviale ad Ursus spelaeus ecc.		

IX

V Betalovem spodmolu je Anelli še isto leto začel z zahtevnimi in dolgotrajnimi izkopavanji. Tri testne jarke je lociral tako, da so zajeli vse dele jame, kjer je pričakoval pomembne najdbe. Že takoj pod površino je našel dele keramičnih posod, kamnite bruse, kosti domačih živali in plasti oglja. V globljih slojih je naletel na vrsto orodij iz kremenca, tufa in jaspisa ter na fosilne ostanke ledenodobnih živali. Rezultate raziskav je znanstveni javnosti predstavil na italijanskem speleološkem kongresu v Trstu leta 1933. Izkopavanja v Betalovem spodmolu je opredelil kot izjemna, odkrite predmete pa kot prve neolitske najdbe v Pivški kotlini.

Anelli je leta 1933 nadaljeval z raziskavami v spodmolu in izkope še poglobil, tako da je mestoma dosegel globino 2 metrov. Odkril je še več predmetov in fosilnih ostankov živali. Z novimi najdbami je prišel tudi do novih ugotovitev. Izkopano gradivo je opredelil kot ledenodobno. Ker so bile to prve pleistocenske najdbe v Pivški kotlini, je Anelli v izkopanem materialu videl velik znanstveni potencial. Izkopavanja v Betalovem spodmolu so z daljšimi prekinitvami potekala verjetno do leta 1939.

X

Franco Anelli je v Betalovem spodmolu našel tudi koščeno konico (dolž. 2,3 cm); mlajši paleolitik.

Rekonstrukcija v risbi: M. Zorovič.

Notranjost Betalovega spodmola. Arhiv NMP.

Koščke oglja, okre in majhna kamnita orodja, ki jih je Anelli našel je skrbno hranil v steklenih epruvetah. Foto: M. Prešeren.

V zgornjih plasteh je bil najden spodnji del keramične posode, ki je verjetno iz obdobja neolitika. Foto: M. Prešeren.

Sejanje izkopenega
sedimenta v času
Anellijevih izkopavanj
v Betalovem spodmolu.

Arhiv NMP.

Profil sonde pred
jamskim vhodom (izko-
pavanja F. Anellija).

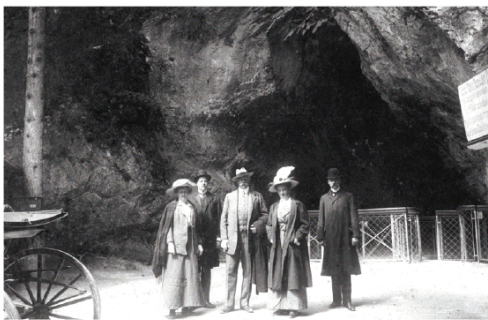
Arhiv NMP.

XIII

ITALIJANSKI SPELEOLOŠKI INŠTITUT V POSTOJNI

V stavbi bivšega
Okrajnega glavarstva
je imel sedež
speleološki inštitut.
Danes je v njej Občina
Postojna. *Arhiv NMP.*

Pred Postojnsko jamo,
začetek 20. stol. Ivan
Andrej Perko (drugi z
leve), izjemen speleolog
in dolgoletni direktor
Postojnske jame. *Arhiv NMP.*

XIV

Speleološki inštitut v Postojni, v okviru katerega je deloval tudi speleološki muzej, je po dvajsetletnih prizadevanjih Ivana Andreja Perka za njegovo osnovanje leta 1928 ustanovila Uprava državnih jam v Postojni (*Consiglio d'Amministrazione delle R.R. Grotte Demaniali di Postumia*). Sedež inštituta je bil pri državnem podjetju Postojnska jama, v stavbi današnje Občine Postojna. Franco Anelli je bil kot asistent na inštitutu in hkrati konservator v muzeju, eden redkih redno zaposlenih strokovnih delavcev. Ker je bil inštitut ustanovljen za celotno Italijo je imel široko zastavljen načrt delovanja. Poleg pridobivanja paleontološkega in arheološkega gradiva za znanstvene namene in bogatenje muzejske predstavitve je inštitut vodil jamski kataster, imel obsežno specialno knjižnico in znanstvene laboratorije; tudi za jamske živali (Biospeleološka postaja). Inštitut je redno izdajal revijo *Le grotte d'Italia* in več znanstvenih monografskih publikacij *Memorie dell'Istituto Italiano di Speleologia*.

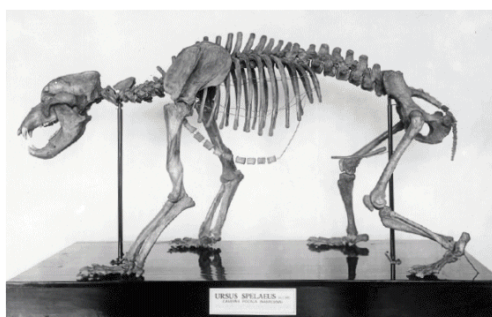

Delovni prostor italijanskega speleološkega inštituta v Postojni. Arhiv NMP.

Skelet jamskega medveda je bil eden večjih eksponatov muzejske postavitve speleološkega muzeja v Postojni. Arhiv NMP.

Izkopavanje kostne breče v kamnolomu pri Kanegri, začetek 30. let 20. stoletja. Arhiv NMP.

Vitrina z razstavljenimi predmeti je bila del muzejske postavitve speleološkega muzeja pri inštitutu za speleologijo v Postojni. Arhiv NMP.

XVI

Konec uspešnega petnajstletnega delovanja italijanskega speleološkega inštituta (*Istituto Speleologico Italiano*) je bil neposredno povezan z dogajanjem druge svetovne vojne – s kapitulacijo Italije jeseni leta 1943 in z vzpostavitvijo nemške oblasti v Postojni. Zaradi vojnih dogodkov se je Franco Anelli že spomladi tega leta odločil, da bo pomembno gradivo speleološkega inštituta in muzeja iz Postojne odpeljal na varno. Med izbranim in zapakiranim gradivom je bil tudi celoten arhiv arheološkega najdišča Betalov spodmol. Že pred umikom italijanskih oblastnikov iz Postojne je bilo torej gradivo odpeljeno v severno Italijo, v mesto Recoaro pri Vicenzi. Leta 1944 so ga nemške oblasti zasegle in odpeljale v Ukve pri Trbižu in nato prepeljale v Pottenstein pri Nürnbergu v Nemčijo. Franco Anelli je kot direktor Postojnske jame ostal v Postojni do spomladi leta 1944.

XVII

VRNJENA DEDIŠČINA BETALOVEGA SPODMOLA

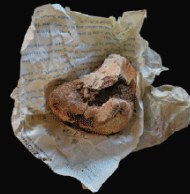
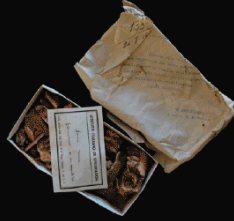
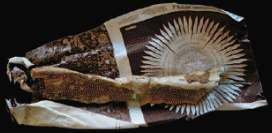

Predmeti, ki so bili leta 1960 iz Italije vrnjeni v Postojno, so bili zapakirani v velike lesene zaboje.

Foto: A. Bavdek.

Naslednja stran: kapniki, kosti, kamniti predmeti so bili največkrat skrbno zaviti v časopisni papir ali v prazne škatlice od tobaka. Foto: P. Krizman.

XVIII

XIX

Po koncu druge svetovne vojne so zavezniške sile Italiji vrnilo zaseženo gradivo. Po zapletenih in dolgotrajnih pogajanjih med Italijo in Jugoslavijo v okviru dogovorov o vračanju kulturne dediščine, ki je bila med vojno odtujena z ozemlja zahodne Slovenije, je bilo leta 1960 med vojno odpeljano gradivo italijanskega speleološkega inštituta vrnjeno v Postojno. Na dolgi poti je bilo prav gotovo večkrat nezaščiten, saj se v Postojno ni vrnilo v celoti. Manjkalo je tudi del arhiva arheološkega najdišča Betalov spodmol, del izkopanega materiala in vsa pisna dokumentacija.

Leta 1947 je Akademija znanosti in umetnosti v Ljubljani ustanovila Zavod za raziskovanje krasa (danes IZRK ZRC SAZU), ki je dobil svoje domovanje v Postojni. Njegove usmeritve dela so podobne, kot jih je imel že speleološki inštitut.

XX

IZKOPAVANJA SREČKA BRODARJA V SPODMOLU

Avgusta 1948 je
izkopavanja v Betalovem
spodmolu upodobil
vedoželjni obiskovalec.

Risba v svinčniku. Arhiv NMP.

Betalov spodmol je bil po drugi svetovni vojni še enkrat prizorišče velikih odkritij. Priznani slovenski raziskovalec paleolitskih kultur Srečko Brodar je med letoma 1947 in 1953 nadaljeval z izkopavanji v spodmolu. Njegov izkop je segel več kot 8 m globoko. Odkril je bogato kulturo srednjega paleolitika.

Spodmol je tako postal eden najbolj raziskanih in najpomembnejših paleolitskih najdišč v Sloveniji.

Izkopavanja Srečka
Brodarja med letoma
1947 in 1953. Arhiv NMP.

XXIII OBČASNO BIVALIŠČE V BETALOVEM SPODMOLU

Že pred najmanj 150.000 leti je primerna lega spodmola na robu polja (Pivške kotline) in v bližini vode, kjer se je zbiralo bogato in raznoliko živalstvo, pritegnila pračloveka – neandertalca, da si je v spodmolu pogosto poiskal zatočišče pred neprilikami. V spodmol se je vračal vsaj občasno v tisočletja dolgem obdobju srednjega paleolitika. Sledilo je obdobje, v začetku mlajšega paleolitika, ko sta si neandertalec in kasneje tudi že moderni človek – kromanjonec poiskala druge občasne postaje na svoji poti. Betalov spodmol pa je ponovno postal redno zbirališče za lov pripravljenih ljudi ob zaključku mlajšega paleolitika.

Človeško prisotnost v spodmolu je zaznati tudi v več poznejših zgodovinskih obdobjih – od neolitika (del 6. in 5. tisočletje pred našim štetjem) pa vse do 20. stoletja.

Izdelovanje ogrlice
iz živalskih zob
(mlajši paleolitik).
Ilustracija: M. Zorovič.

Ledenodobni človek pri izdelavi kopij pred Betalovim spodmolom (mlajši paleolitik).
Ilustracija: M. Zorovič.

XXVI

Kratice

IZRK ZRC SAZU Inštitut za raziskovanje krasa Znanstvenoraziskovalnega centra Slovenske akademije znanosti in umetnosti

NMP Notranjski muzej Postojna

Viri in literatura

Kataster jam pri IZRK in JZS ◀ Arhiv arheološkega in zgodovinskega oddelka Notranjskega muzeja Postojna ◀ ANELLI, F., 1933: Ricerche paleontologiche nella Grotta Betal presso Postumia (N. 1611 - VG). *Atti del I° Congresso Speleologico Nazionale*, 231-237, Trieste. ◀ BAVDEK, A., 2017: Italijanski speleološki inštitut, Franco Anelli in dediščina Betalovega spodmola. *Betalov spodmol*. (ur. A. Bavdek). Zavod Znanje, javni zavod, OE Notranjski muzej Postojna, Postojna, 26-41. ◀ JOSIPOVIČ, D., 2017: Betalov spodmol in Anellijeva izkopavanja med letoma 1932 in 1939. *Betalov spodmol*. (ur. A. Bavdek). Zavod Znanje, javni zavod, OE Notranjski muzej Postojna, Postojna, 42-55. ◀ JOSIPOVIČ, D., 2017: Poskus kulturnohistorične opredelitve. *Betalov spodmol*. (ur. A. Bavdek). Zavod Znanje, javni zavod, OE Notranjski muzej Postojna, Postojna, 56-65. ◀ OSOLE, F., 1990: Betalov spodmol, rezultati paleolitskih izkopavanj S. Brodarja. *Poročilo o raziskovanju paleolita, neolita in eneolita v Sloveniji* 18, 7-41. ◀ OSOLE, F., 1991: Betalov spodmol, rezultati paleolitskih izkopavanj S. Brodarja, II. del. *Poročilo o raziskovanju paleolita, neolita in eneolita v Sloveniji* 19, 7-129. ◀ TOŠKAN, B., J. DIRJEC, A. BAVDEK, 2014: Lost in time? Repatriated animal remains from Anelli's excavations at Betalov spodmol (SW Slovenia), *Materials in geokolje: revija za rudarstvo metalurgijo in geologijo*. Vol. 61, no. 2/3, 143-157.

Lovec ob koncu mlajšega paleolitika (epigravettien).

Ilustracija: M. Zorović.

Kolofon

Razstava *Pozabljena dediščina Betalovega spodmola* je bila pripravljena in na ogled postavljena ob 70 – letnici Notranjskega muzeja. Spletno postavitve razstave v novi podobi in z novim naslovom *Betalov spodmol* je od 8. februarja 2021 dostopna na spletni strani Notranjskega muzeja.

Avtorica razstave in besedil: Alma Bavdek ◀ Strokovni sodelavec: mag. Draško Josipovič ◀ Konserviranje in restavriranje: Peter Križman ◀ Ilustracije: mag. Marko Zorovič ◀ Fotografije: Matjaž Prešeren, Peter Križman, Alma Bavdek, Arhiv Notranjskega muzeja Postojna ◀ Priprava fotografij: mag. Špela Drašlar, Matjaž Prešeren, Vasja Cenčič ◀ Jezikovni pregled besedila: Dora Zupanič ◀ Oblikovanje razstave in spletne postavitve: Vasja Cenčič

Predstavljeno gradivo hrani Notranjski muzej Postojna.

© Notranjski muzej Postojna. Reproduciranje, uporaba ali predelava predstavljenega slikovnega gradiva brez dovoljenja Notranjskega muzeja Postojna ni dovoljena.

Postojna, 2021

Razstavo so omogočili:

not
ranjski
muzej
postojna